

ÚJ CÍMLEÍRÁSI SZABVÁNY ELŐTT

Horváth Magda

A könyvtári szabályok egységesítése több évtizedes követelménye az olvasóknak, és több évtizedes törekvése a könyvtárosoknak. Mégis vajmi kevés eredményt értünk el ezen a téren 1945-ig; a könyvtárügy atomizáltsága megakadályozta az előbbrejutást. 1945 után azonban gyors fejlődés indult meg. Különösen két körülmény volt kedvező. Egyrészt kialakultak a hálózatok, az azonos típusú könyvtárak egységgé szerveződtek. S ugyanazon a hálózaton belül a módszertani munka, az oktatás és továbbképzés, a sűrű érintkezés természetesen mind az egységesítés irányában hatottak. A másik kedvező körülmény az volt, hogy a Magyar Szabványügyi Hivatal keretében külön KÖNYVTÁRI ÉS DOKUMENTÁCIÓS SZABVÁNYBIZOTTSÁG létesült. Így nemcsak külön fórummal rendelkezünk a szabályozandó kérdések megvitatására, de az is lehetővé vált, hogy a megállapodások kötelező formában, jogszabályszerűen lássanak napvilágot. A KÖNYVTÁRI MUNKA SZABVÁNYAI c. testes kötet /384 lap + 26 tábla! / mutatja, hogy mi minden történt eddig. Közel husz szabvány biztosítja az összehangolt gyakorlatot.

A legnehezebb feladat kétségtelenül a címléírási kérdések szabályozása volt. Ez a vállalkozás már méretében is meghaladta a többit. A címléírási szabvány /MSz 3424/ 179 paragrafusa a problémáknak olyan tömegét öleli fel, amihez hasonlóval egyetlen más szabvány esetében sem találkozunk. De van további nehézség is: e téren csüggesztően eltérő volt a múlt gyakorlata. Sőt nemcsak a hazai gyakorlat volt heterogén, a külföldi példák is ellentmondóak voltak. Főleg zavarólag hatott, hogy hatalmas ellentétek mutatkoznak a két legnagyobb tekintélyű külföldi szabályzat, az angolszász és a német rendszer elvei között. Az angolszász szabályzat modernebb, mint a német, földrajzilag is sokkal elterjedtebb, mint amaz, a két háború között a szovjet könyvtári gyakorlat is ezt vette kiindulópontul, nálunk viszont speciális nehézséget okozott, hogy a múltban könyvtári életünk sokkal erősebb hatásokat kapott német irányból. S minthogy a meglévő magyar gyakorlat sokban a némettel vágott egybe, hazai kerekben könnyebbnek tűnt az egységesítés német alapon; kétséges volt viszont, hogy ez-e a jövő útja. Az ellentét legélesebben mérhető a testületi szerző kérdésében. A német iskola nem ismeri ezt a formát, az angolszász és a szovjet gyakorlat viszont központi helyet juttat

neki. A szabványalkotásnál ez volt a kérdés: a korszerűbb megoldást választjuk-e annak ellenére, hogy az átállás nagyobb munkát ró könyvtárosainkra, vagy a konzervatívabb eljárást annak veszélyével, hogy provinciális helyzetbe kerülünk.

A tizenkétéves címleirási szabvány jelentős szerepet játszott a hazai könyvtári életben: könyvtárosok százai sajátították el s alkalmazták egyre következetesebben. Mégis nyilvánvaló, hogy adott formájában még nem tekinthető véglegesnek. Nem tekinthető annak, mert megalkotása időpontjában nem minden ellentét volt kiegyenlíthető. Amennyire helyes volt, hogy a szabványbizottságban a legkülönbözőbb könyvtárak képviselői /a legjobb szakemberek/ kaptak helyet, az is kétségtelen, hogy nézőpontjuk igen erősen különbözött. Így aztán sokszor kompromisszum született, máskor meg fakultatív megoldások jöttek létre: a szabvány többféle /néha ellentétes/ eljárást is törvényerőre emelt. Mindent összevéve mégis jelentős siker volt a szabványalkotás. Vitathatatlan, hogy a legtöbb ponton mégiscsak megtörtént a rendezés. Így pl. az előbb említett testületi kiadványok esetében is a szabvány határozottan a korszerű álláspont mellett foglalt állást. Eredmény az is, hogy a függőben maradt vitapontok lokalizálódtak.

Most az előtt a feladat előtt állunk, hogy értékesítve az elmúlt tizenkét esztendő tapasztalatait, újra szembenézzünk a feladattal s az MSz 3424-et kikorrigálva, tartós igényű szabályozást hozunk létre. Külön hangsúlyt ad vállalkozásunknak az a körülmény, hogy közben jelentős lépést tett előre a nemzetközi egységesítés is.

A PÁRIZSI KONFERENCIA

A könyvtári kapcsolatok fokozódása világszerte ráirányította a figyelmet arra a nehézségre, amely az eltérő katalogizálási gyakorlat következtében jelentkezik. Ma már nap mint nap használunk külföldi nyomtatott katalógusokat, bibliográfiákat, sőt újabban katalóguscédulákat is. Igen jelentős dolog tehát, hogy a Könyvtáros Egyesületek Nemzetközi Szövetsége, az IFLA kitűzte azt a merész célt, hogy megpróbálja nemcsak egy könyvtár, nem is egy ország, hanem a világ összes katalogizálási elveit közös nevezőre hozni. 1961-ben ült össze Párizsban az IFLA nemzeti tagegyesületeinek delegátusaiból az a szakértő testület, amely az érvényben levő nemzeti katalogizálási szabályzatok egységesítését volt hivatva megvalósítani.

A konferenciát igyekeztek jól előkészíteni. Már 1954-ben nemzetközi munkabizottságot hoztak létre a katalogizálás vitatott kérdéseinek tanulmányozására. Ez a bizottság 17 tagból állt: szovjet, angol, amerikai, német, olasz, francia, japán, brazil stb. katalogizálási szakemberekből. Vizsgálódásaikat először a nehezebb területekre: a szerző nélküli és a testületi szerzős művekre korlátozták. A bizottság jelentésére és a további témafeldolgozásokra alapozva az 1959 évi előzetes londoni összejövetelen készítették elő végleges formában az 1961 évi konferencia programját.

Az előkészületekbe azonban bevonták az egyes országokat is. Ná-

lunk a Szabó Ervin Kör küldötteiből, az OKT Katalogizálási Szakbizottságának, a Szabványügyi Hivatalnak és az Országos Dokumentációs Bizottságnak tagjaiból alakult meg egy munkabizottság a magyar könyvtárosok javaslatainak kidolgozására. Ez sorozatos üléseken vitatta meg hazánk álláspontját, s javaslatait írásban is rögzítette. A konferencián országunkat dr. DOMANOVSKY Ákos, az Egyetemi Könyvtár igazgatóhelyettese képviselte.

A konferencia sikerét lényegesen előmozdította, hogy nem foglalkozott a katalogizálás valamennyi vitás kérdésével, az előkészítő bizottság meg tudta találni a valóban döntő témát: a r e n d s z ó k é r d é s é t. Nyilvánvaló, hogy a címleírás egyéb részében /alcimeknél, impresszumban stb./ mutakozó eltérések másodlagos jellegűek. Ha sikerül a rendszó kérdésében nemzetközi szinten megegyezni, a katalógusok szerkezete már azonossá válik. Ily módon voltak elkerülhetők a részletekben elvesztő szöviták, amelyek feltétlenül zátonyra juttatták volna az egységesítés ügyét. Maga a tematika - már az előkészítés során - hat kérdés csoportot ölelt fel. Ezek a következők voltak: 1. a szerzői betűrendes katalógus funkciói, 2. a főlap rendszava, 3. az egyéni szerző, 4. a testületi szerző, 5. a címrendszó, 6. formai csoportos rendszavak /mint pl. "Törvények, rendeletek"/.

A jó előkészítésnek volt az eredménye, hogy a konferencia a rendelkezésre álló rövid idő alatt is eredményt tudott elérni. A 12 szakaszból álló okmány magyarul a Könyvtári Figyelő 1962 évi 1. számának 1-8. lapján olvasható. Kiemelendő, mint beszámolójában a magyar delegátus, DOMANOVSKY Ákos ezt megállapította, "az egyetértésnek az az igen magas foka, amely a megegyezésnél kifejezésre jutott, ... az elfogadott szabályzat-tervezettel a résztvevőknek átlagosan több mint 9/10 része egyetért".* Ezzel a nemzetközi egység ügye jelentős mértékben előre jutott. "A Konferencián elsőpró többséget kapott döntéseket nyilván az egyes országoknak is, ha nem is elsőpró. de nagy többsége el fogja fogadni", írja tovább DOMANOVSKY Ákos.** A mi vonatkozásunkban is fennáll a kötelezettség: döntenünk kell, csatlakozunk-e a kialakuló nemzetközi egységhez. Véleményünk szerint nem lehet vitás a válasz, amit erre a kérdésre adnunk kell.

Szerencsére a hazai szabvány és a párizsi konferencia döntései között nem túl nagyok az eltérések. A szabványnak néhány szakasza azonban változtatásra szorul.***

* Magyar Könyvszemle, 78. évf. 1962. 2-3. sz. 171. p.

** uo. 172. p.

*** BARTA G.: Nemzetközi szabványosítási értekezlet Budapesten. TMT 1964. július 6. sz. 422-423. p.

AZ ÚJ SZABVÁNY ELŐKÉSZÜLETEI

A párizsi konferencia lezajlása után máris lépéseket tettünk a MSz 3424 módosítására. A konferencia tanulásait közös üléseken tárgyalta meg az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács katalogizálási szakbizottsága s az a vegyes bizottság, amely az előkészületekre létesült /1. fentebb/. Majd 1963-ban a Magyar Szabványügyi Hivatal is napirendre tűzte a revíziót. Az év második felében a szabványbizottság már rendszeresen tárgyalta a kérdést.

Már eddig is számos probléma tisztázása sikerült. Így mindenekelőtt nyilvánvaló, hogy a párizsi konferencia alapelveit be kell építenünk a szabványba. A rendsző mellett beiktatandó a "cimfej" fogalma; kívánatos az azonos nevek megkülönböztetése /ennek módja, hogy a névhez még valamilyen kiegészítő megjelölést függesztenek, pl. születési évet, foglalkozást/; részletesebb szabályok szükségesek a testületek névváltozására, ugyanígy a más testületek alá rendelt testületekre vonatkozólag stb.

Az is nyilvánvalóvá vált, hogy a szabványnak erőteljes bővítésre van szüksége. Így pl. a könyvtári gyakorlatban igen nagy - úgy látszik - növekvő jelentősége van az egyszerűsítésnek. Az MSz 3424-nek komoly hiányossága, hogy ebben a tekintetben nem ad kellő eligazítást. A könyvtárak kartotékkatalogusaik számára általában teljes címleírásokat készítenek, de a kötetkatalogusokban már felmerül az egyszerűsítés szüksége. Ugyanez a helyzet a gyarapodási jegyzékeknél, lelőhely jegyzékeknél stb. /Pl. az OSzK kiadásában megjelenő Országos Gyarapodási Jegyzék - a kurrens KC - egyszerűsített leírásokat közöl./ A hiány áthidalása egyéb szabványok segítségével hívásával történik, minthogy a MSz 3424 az egyszerűsített címleírásról nem intézkedik.

Műszaki könyvtárak szempontjából kevésbé fontos, de egyéb könyvtárak sérelmezik, hogy a régi könyvek tekintetében alig ad eligazítást a szabvány. Tekintettel arra, hogy a kiadványok sokfélesége miatt a szabályozás itt fokozatosan kívánatos, célszerű lenne kidolgozni a régi könyvek leirási szabályait is. Mindenekelőtt tekintettel kell lenni az ún. "rég magyar könyvekre" /RMK/.

Nagyobb súllyal esik latba, hogy a könyvek részletes szabályai mellett hézagosság az egyéb kiadványfajok szabályai. A periodikák szabályait később ujrafogalmazták /kissé talán túl részletesen is/; hasonló munka végzendő el a térképek, zeneművek stb. esetében is. Különösen fontos a kiegészítő szabványok szabályainak továbbfejlesztése s itt az ún. "csoporthoz feldolgozás" módszereinek beiktatása.

Már ezek a kiegészítések is felvetik a szabvány szerkezetének a kérdését. Kérdés pl., célszerű-e a modern és a régi könyvek szabályait ugyanabban a keretben közreadni. Felvethető a kérdés, nem kellené-e párhuzamos szövegeket, változatokat kiadni a kiskönyvtáraknak és nagykönyvtáraknak. Lehetséges tehát, hogy az új szabvány nem is egy szabvány lesz, hanem több összefüggő szabvány rendszere. Lehetne pl. a rendszer a következő:

- A/ Modern könyvek címléírása
- B/ Régi könyvek címléírása
- C/ Időszaki kiadványok címléírása
- D/ Különleges kiadványfajok címléírása

- 1. Zeneművek
- 2. Térképek
- 3. Kísnyomtatványok
- 4. Reprodukciók

- E/ Kis könyvtárak címléírasi szabályai
- F/ Egyszerűsített és csoportos címléírás
- G/ Bibliográfiai hivatkozás

Külön kérdés maguknak a könyvekre vonatkozó szabályoknak a szerkezete. Itt a jelenlegi szerkezettel szemben felmerült egy olyan elgondolás is, amely az előírásokat két nagy fejezetben csoportosítaná:

- a/ a leírás problémái,
- b/ a címfej megválasztásának problémái.

A b/ pont alatti kérdés ugyanis az, amelyre vonatkozólag a párizsi konferencia döntéseket hozott, de a rendsző ill. címfej szabályai egyébként is külön logikai egységet alkotnak.

Nem lényegtelen szempontja azonban a revízióknak, hogy a fentiekben túl tükröződjének az új szövegben azok a gyakorlati tapasztalatok, amelyeket a könyvtárosok az eltelt 12 év folyamán a szabvánnyal kapcsolatban nyertek. Annál is inkább, mert most lényegesen hosszabb időre szeretnénk szabályozást adni. Kíváncsok tehát, hogy könyvtáros kollégáink közöljék /akár a Szabványügyi Hivatallal, akár a KMK-val/, hogy véleményük szerint hol nem vált be a szabvány, hol mutat hiányokat, hol igényel módosítást. Minden hozzászólás előrevizsz bennünket s biztosítéka annak, hogy az új szöveg még realisabb s még használhatóbb lesz, mint az előző.

.. ..

HORVÁTH, M.: Die neue Titelaufschriftsnorm

Wir benutzen die T i t e l a u s c h r i f t s n o r m seit zwölf Jahren für die Zwecke von Bibliothekskatalogen, Bibliographien und dokumentalistischen Veröffentlichungen. Die Revision dieser Norm, unter Beachtung der Empfehlungen zur Vereinheitlichung der internationalen Praxis der in 1961 in Paris gehaltenen Konferenz für Katalogisierung sowie unserer Erfahrungen in der ungarischen Praxis, ist aktuell geworden. Das Ungarische Normungsamt hat aus den Fachleuten der Katalogisierung, die den an die Pariser Konferenz gesandten ungarischen Vorschlag ausgearbeitet haben, einen Ausschuss gebildet, der im Jahr 1963 die Vorbereitungen zur Revision der Titelaufschriftsnorm begonnen hat. Es wurde der Revisionsbericht über die Modifikation der Norm fertiggestellt, der über die Änderungen und Ergänzungen hinaus auch konkrete Vorschläge betreffs des Inhalts und Aufbaus der Norm enthält.

ooo

HORVÁTH, M.: Elaboration of a new standard for title entries

It is twelve years now, that we employ the S t a n d a r d f o r t i t l e e n t r i e s in library cataloguing work, bibliographical and documentarian publications. In accordance with the move to unify international practice, motioned at the Paris International Cataloguing Conference of 1961, and also taking into account home experience, the revision of this standard has been found necessary. The Hungarian Standards Office created a Committee, consisting of the cataloguing experts, who had elaborated the Hungarian suggestions put forward at the Paris Conference, and this Committee has started work on the revision of the title entries Standard, in 1963. The advisory report concerning the modification of the standard has been completed, and in addition to the modifications and new items to be integrated, it also makes suggestions as to the content and structure of the standard.

iii